

CONSTELAȚIA DE ROLURI DIN OBICEIURILE POPULARE PERFORMATE LA PRAGUL ANULUI

Germina COMANICI

Conceptul de rol ocupă o poziție pertinentă în științele ce investighează antropos-ul: sociologia, lingvistica, psihologia, politologia, știința literaturii și nu în ultimul rând antropologia. Raportat la cultura populară tradițională – căci studiul nostru va oferi o analiză a acestui stadiu – conceptul de rol se raportează în special la obiceiurile populare ca medieri ceremonializate incumbând solidarizare și reciprocitate. Obiceiurile se afirmă ca modele categoriale de comportament cultural instituite comunitar, după norme și predicții îndătinat, reflectând un anumit orizont de viață ce trebuie descifrat din interiorul său. Tratatamentul cultural aplicat momentelor marcante din universul individual, familial, social, cosmic presupune afirmarea valorilor ritului, ceremonialității, festivului, carnavelescului și sărbătorii. Definim astfel rolurile din obiceiurile populare ca un sistem de valori cu un model concret de realizare, într-un raport de determinare între interpret – posibil și creator – și colectivitatea prezentă, care receptează, dar și cea precedentă care a contribuit la realizarea modelului¹. Modelul rolului, ca și noțiunea saussuriană *langue*, este extrapersonal, iar realizarea, performanța transformă modelul în fapt viu, dinamic. Modelele rolurilor în obiceiurile populare se organizează ca forme cu o anumită stabilitate, formând în globalitatea lor un sistem coerent. Prin execuția rolurilor ca modele active și stabile se exprimă valori dominante, credințe, atitudini, de fapt motivația complexă a ființării unui anumit tip de relații la nivel comunitar. Ne raportăm în studiul nostru la rolurile desfășurate la pragul anului, reînvierea timpului cu cea mai percutantă rezonanță, care în cultura de tip folcloric s-a constituit ca un timp monolit, înglobând într-un interval de 12 zile trei mari sărbători: Crăciunul, Anul Nou și Boboteaza. Sărbătoarea în sine mediază succesul, dar pragul anului ca „festum incipium” implică un comportament strategic ce vizează trecerea favorabilă și influențarea

---

¹ Germina Comanici, *Cercul vieții. Roluri și performanță în obiceiurile populare*, București, Editura Paideia, 2001, p. 26.

benefică. Este un exemplu în care ritmul natural apare reflectat cultural, manifestându-se în acest interval temporal cu valoare de excepție aderența la conceptul grecesc *Kairos*, unitate favorabilă acțiunii, înglobând ideea de timp, spațiu și context social.

Pragul anului, din punct de vedere cultural, are cel mai pregnant caracter comunitar, căci nici un eveniment din viața satului tradițional nu a avut o valoare obștească mai mare. Se manifestă densa calitate a sărbătoreșului, o plenitudine a trăirii cu valoare augmentată și cadențată. Intervalul celor 12 zile din Ajunul Crăciunului la Bobotează constituie cel mai lung popas pe care colectivitatea sătească l-a realizat cu repetabilitate în circuitul existențial. Definind concis și sugestiv esența sărbătorii, Democrit afirma cu adânc temei omenescă că „o viață fără sărbători este un drum lung fără popasuri”. De aici necesitatea omului de a-și acorda acele „opriri”, distribuirea sensurilor de timp sacru și profan fiind un răspuns în fața derulării existenței.

Ne raportăm în titlu la *constelația de roluri*, concept care, de asemenea, trebuie să-l fixăm. Solidarizarea umanului în paradigma ceremonialului impune o relație permanent activă. Nu este o simplă agregare, ci o interacțiune, o relație permanentă de reciprocitate, pentru că rolurile trebuiesc înțelese și prin *relația interagentivă*, o permanentă asumare – după criterii consacrate – a calității de agent, care antrenează permanent partenerul sau partenerii prin care se instituie *relația de rol*. Componenta interagentivă este o calitate permanentă a relației de rol, chiar dacă partiturile sunt diferențiate ca valoare. Partenerii, care intră în relația de rol, își asigură o reciprocitate a perspectivei printr-o cunoaștere sau experimentare mutuală a acțiunii. Într-o formulare succintă, relația de rol se constituie din ansamblul de drepturi și obligații reciproce definite cultural. Rolul poate fi văzut într-o constelație de roluri bazate pe un atribut comun. Noi urmărim constelația de roluri sau rețeaua de roluri raportate la un segment temporal comun, pragul anului. Analiza materialului nu putem s-o sistematizăm decât raportată la un alt concept de mare circulație și în relație directă cu cel de rol. Este vorba de conceptul de *status*. Dacă status-ul reprezintă categoria, sau poziția unui individ într-un grup, ori a unui grup în relația cu alte grupuri, iar rolul este comportamentul așteptat de cel ce deține un anumit status, fiecare persoană ocupă mai multe poziții și desfășoară mai multe roluri. Noi ne vom raporta la o consacrată dihotomie a status-ului, cea pe criterii de vârstă și sex, precum și la cea raportată la status-ul premarital, deosebit de relevant în cultura de tip folcloric.

Copiii. Copiii beneficiază de o marcă specială, cea a purității. Ei sunt primii deținători de roluri la cele trei mari sărbători: în rol de colindători la Crăciun; cu Plugușorul, Semănatul și Sorcova la Anul Nou; cu Chiraleisa la Bobotează. Actanții, performerii, performatorii, agenții activi – nume diferite întâlnite în literatura de specialitate desemnând categoria realizatorilor constituie elementul ce imprimă diferențele celorlalte componente: locul, timpul, recuzita, actele, darurile și nu în ultimul rând textul folcloric.

Ne-am ocupat de colindatul copiilor într-un studiu publicat în volum, în care oferim o largă paletă terminologică². Dintre termenii consacrați, deosebit de sugestiv este termenul *vrăjire*; în concreto copiii performând actul ritual al scormonitului în foc, în abstracto sensul fiind augmentat de semnificația colindatului, aceea de a aduce benedictiune – prin text și context – în casa în care se performează rolul. Rolul de colindători al pițărăilor, numele cel mai frecvent dat copiilor ce colindau³, era răspândit în întreaga țară, cercetările *Atlasului Etnografic Român* confirmând larga răspândire a colindatului copiilor, acoperind teritoriul țării, cu excepția unei arii restrânse din vestul Transilvaniei. Rolul nu are performanță individuală, ci de grup, cu componență variabilă, 5-10 participanți, până la 30-40, sau toți copiii satului într-un grup omogen (Oltenia, zona de câmpie a Mureșului și Târnavelor); uneori grupul era compozit, cu participanți cu alt status de sex și vârstă (jud. Alba, Mehedinți, Caraș-Severin, Argeș, Gorj). Modalitatea de alcătuire a grupului diferențiază și locul de adresare a urărilor. Copiii cel mai frecvent colindau la ușă, sau fereastră, mai rar erau poftiți în casă, iar când grupul era masiv, trecea doar pe uliță. Rolul performat de copii este mult mai schematic. Formulele de interpelare ale gazdei, foarte variate, se dovedesc a fi deosebit de interesante⁴.

---

² Germina Comanici, *Valori identitare românești*, București, Editura Etnologică, 2004, p. 146-147.

³ Alți termeni cu frecvență: *cucuțători* (județele Sălaj, Bihor), *copiii cu Nețălașu* (Vrancea), *ajunari* (Vrancea).

⁴ – Anunțarea sărbătorii: „Nețăluș”, „Măine Moș Crăciun”;

– Urarea directă: „Bun Ajunul lui Crăciun”; „Bună dimineața lui Crăciun”; „Bună seara lui Crăciun / Să trăiți moșog bătrân”;

– Urarea combinată cu solicitarea darurilor: „Bună dimineața la Moș Ajun / Ne dați ori nu ne dați”; „Aveți colindețe să ne dați sau ne ducem?”; „Bună dimineața la Moș Ajun / Dă-mi un colăcel mai bun”;

– Anunț onomatopeic: „Hă, hă, hă”;

– Formule interogative: „Sloboziți Crăciunu-n casă?”; „Veseli-ți-i gazda?”;

– Formule imperative: „Bună seara lui Crăciun / Lasă-mi gazda a corinda”.

În formula interogativă este antrenată la replică obligatoriu și gazda. Reține atenția formula „veseli-ți-i gazda?”, în care accentul cade pe un aspect caracteristic sărbătorii, necesitatea veseliei. Răspunsul gazdei nu este dat eliptic „da”, ci sensul este accentuat prin replica în formă similară „veseli”. Aceasta concordă cu frecvente finaluri de colindă, care vizează starea de bună dispoziție a gazdelor. Cu aceeași accentuare a ideii de belșug, la întrebarea adresată de copii: „Aveți colindețe să ne dați?”, gazdele preiau ideea „Avem, avem”. Și nu numai la formulele interogative gazdele au replică, astfel că în satele din Hațeg, când pițărâii strigau pe uliță „co-lă-cei”, femeia sau bărbatul răspundeau cu voioșie „Aici, aici”. Aceste formule de interpelare și răspuns într-un fel compensează structura simplexă a textului formalizat, componentă a rolului interpretat de copii. Și pentru rebalansare, pentru îmbogățirea schemei ceremoniale, apar actele rituale cu performare specializată: scormonitul în foc și „statul cloță”. Textul performat de copii este simplex de la simple formule de salut, la solicitarea expresă a darurilor. Compozițional, unele colinde sunt mai ample, conținând un segment detaliat al solicitării darurilor, care succede urarea propriu-zisă. Întreg contextul gest și cuvânt converg spre ideea că cei ce colindau – și mă refer la cele două categorii principale copii și flăcăii – deși nici celelalte categorii nu exceptează de la această semnificație – sunt mesageri ai binelui, belșugului și veseliei, în contextul temporal al pragului dintre ani, când se credea că forțe opozante, faste și nefaste, acționează concomitent. De la credința în forța iradiantă a colindătorilor – deci de la un substrat de sorginte magic-rituală – se ajunge într-o fază de evoluție a mentalității când treptat se voalează vechile funcții la cutuma normă socială impusă. Acesta creează obligații reciproce pentru colindători, pe de o parte, și colectivitatea sătească, pe de altă parte. Spre deosebire de alte forme de urare, colindatul copiilor și în special al flăcăilor era generalizat și chiar dacă se aplica un criteriu selectiv, acesta se încadra într-o normă reciproc acceptată.

Status-ul de sex era puțin operant în cadrul rolului de colindător al copiilor. Totuși primului colindător i se atribuia un sens calitativ deosebit. Acesta trebuia să fie de parte bărbătească, având la bază credința că numai astfel gospodăria va avea spor. De asemenea, în Mehedinți și Gorj copiii care scormoneau în foc, de multe ori conduși de un performer numit *vătaf*, trebuiau să aibă în viață ambii părinți, credință sine-qua-non pentru îndeplinirea benefică a ritului. Dar micii colindători, în afara obligațiilor au și beneficii, rolul înglobând o relație

de rol complexă cu colectivitatea, care era un partener activ. Modelul sărbătoresc, ca model cultural îl introduce pe fiecare participant al colectivității într-o ipoteză festivă, exprimată prin formele de comunicare. În fața performerilor ce-și susțin rolurile se află colectivitatea, ca partener ce-și susține propria partitură cu beneficii, dar și cu obligații ferme. În această relație cooperantă, una dintre obligațiile colectivității, răspuns la receptarea mesajelor rolului pereformat de copii, era pregătire darurilor.

Cum rolul de colindător performat de copii constituie categoria princeps și darurile oferite trebuiau să aibă o anumită componentă. Acesta ține de bogăția roadelor, colăceii și fructele oferite copiilor fiind un simbol al acestora. Exista credința că numai aceste daruri creează echivalentul necesar îndeplinirii urărilor și din această perspectivă am analizat secvența dăruirii conform principiului „do ut des”⁵. Ovidiu Bârlea afirma că darurile oferite colindătorilor creează echivalentul necesar îndeplinirii lucrărilor, cu condiția că acestea să fie din produsele gospodăriei⁶. Aceste daruri erau un prinos din produsele anului ce a trecut și un semn din belșugul anului ce urmează: „Trebuie să dai colindețe, dacă vrei să ai noroc și spor în toate: în vite, în oi, în bucate”⁷.

Pregătirea colacilor pentru micii urători constituia o obligație pentru fiecare gospodină, pregătindu-se între 100-400 de bucăți, în unele sate chiar mai mult. Gama largă a terminologiei colăceilor oferiți pițărăilor reprezenta un element de specificitate a rolului⁸. Un element de străveche semnificație era diferențierea modelării aluatului pentru interpretii de sex masculin sau feminin. Astfel, colăceii băieților erau rotunzi și găuriți, pe când ai fetelor aveau o formă alungită și se numeau *pupeze*. În zona Codru, băieții erau răsplățiți cu colaci mai mari, iar fetele cu *pupeze*.

Un element ce diferențiază, alături de alte componente, rolul de colindător interpretat de copii și flăcăi era marcat de o relație de rol

---

⁵ Germina Comanici, *Semnificații etnologice ale darurilor la colindat*, în „Studii și comunicări”, tom VII, Sibiu, Editura Academiei, 1993, p. 115-127.

⁶ Ovidiu Bârlea, *Metoda de cercetare a folclorului*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 156.

⁷ Constantin Mohanu, *Colindatul în Țara Loviștei*, în „Revista de Etnografie și Folclor” (REF), 1970, nr. 3-4, p. 506.

⁸ *Colindeți* (jud. Mehedinți, Dolj, Gorj, Argeș, Ialomița, Țara Loviștei; *bolindeți* (Teleorman, Ilfov); *pițăruși* (Alba); *pițărăi* (Gorj, Banat); *cocuți* (Sălaj); *cocuțe* (Maramureș); *bobârnaci* (Teleorman); *bornici* (Ialomița); *coci, pupe* (Chioar); *boboneți* (Argeș); *pupeze* (centrul Moldovei) etc.

specială. Dacă, pentru copii, femeia era ofertantul, pentru tineri acesta era stăpânul gospodăriei, ca semn al cinstei acordate. Pentru oferirea darurilor micilor colindători, femeia ieșea, de regulă, în curte, iar când ceata trecea pe uliță, femeile ieșeau la poartă sau se grupau pe uliță. Caracterul agrar al colindatului apare evident atât în componenta rolului de colindător, dar și în cel al ofertantului de daruri. În satele din județele Alba, Brașov, Gorj, femeile aruncau pe pământ colacii și fructele, de acolo adunându-le micii colindători, gestemul având o evidentă încărcătură simbolică raportat la pământul dătător de roade.

În rolul de colindător, în primul rând performat de copii și în special în relație de rol cu colectivitatea, o secvență importantă este cea a descolindatului. Acesta certifica faptul că partenerii de rol nu au intrat într-o relație corectă, iar colindătorii, conștienți de forța iradiantă a rolului, treceau la mijloace cu valoare punitivă, prin cuvânt sau faptă. Aceasta se întâmpla în cazuri izolate când gazda nu-și respecta obligația de a oferi darurile așteptate. Era de fapt o formă de revanșă publică, care viza compromiterea la nivel comunitar a celor ce nu respectau obligațiile relației de rol. Celor ce se sustrăgeau normei cutumiare li se adresau urări ce vizau efecte negative ale sporului gospodăriei, afirmându-se astfel funcția decompensatoare a cuvântului.

Descolindatul apărea mai frecvent în componența rolului copiilor, care veneau în număr mare și în mai multe seri, având totodată alt prestigiu decât rolul performat de flăcăi.

Aparținând performanței exclusiv pe linie bărbătească, dar majoritar corespunzând status-ul de vârstă al copilăriei, apare *rolul stelarilor*. Nu este un rol deținut exclusiv de copii, dar caracteristic este faptul că o altă categorie, flăcăii, numai izolat apar ca singurii performeri. Esența religioasă a obiceiului apare reflectată în principalul element de recuzită, steaua, purtată de unul dintre componenții grupului, obiceiul având – deși de proporție redusă – performata colectivă.

Copiii apar ca performeri caracteristici în pragul Noului An în obiceiul Sorcovei, zonal rolul fiind condiționat de marca sexului, colindând numai fetele. Suportul actanțial este modest, iar textul în cadrul rolului cumulează elemente specifice rolului pițărăilor și celor ce mergeau cu Semănatul, încadrându-se urărilor directe. Relația de rol cu comunitatea sătească nu era opțională, totuși, față de colindat, care și-a conservat mai tenace caracterul generalizat, relația de rol a evoluat spre forme respective, criteriul rudeniei și vecinătății fiind prevalente.

Repertoriul de roluri performate de copii în intervalul pragului de an era îmbogățit cu rolul de urători cu Plugușorul, rol necaracteristic copiilor, care preced rolul amplu deținut în cadrul obiceiului de flăcăi și maturi. *Semănatul*, a cărui denumire constituie însăși esența actului ritual de aruncare a semințelor, se conturează în modalități diferite de practicare – rol independent și acesta – constituie forma preponderentă pentru o parte din satele Moldovei; act ritual desfășurat în cadrul rolului de plugari (Muntenia), integrat rolului celor ce merg cu Sorcova, prin aglutinarea ambelor roluri (satele din Moldova).

Un perfect echilibru de roluri marchează intervalul sărbătoresc al pragului de An. Dacă la Crăciun inaugurarea era asigurată de rolul copiilor și finalul acestui interval sărbătoresc aparținea tot copiilor, în formă exclusivă, prin obiceiul Chiraleisa sau Kiraleisa, rol practicat mai restrâns, în satele din Maramureș și Țara Crișului, nordul Moldovei și difuz în Transilvania.

Status-ul juvenil premarital era caracteristic printr-o bogată și variată paletă de roluri. Dacă status-ul copilăriei apărea valorificat ritual și ceremonial prin calitatea purității, colectivitatea beneficiind de influența fastă a acesteia, status-ul premarital promovează alte criterii de condiționare a rolului, detașându-se atât o componentă formativ-educativă, cât și, mai importantă, o componentă ritual-ceremonială.

Status-ul premarital masculin era prefigurat exemplar prin rolurile și relațiile de rol din cadrul cetei de feciori, instituție cu funcție de inițiere și formare. Zonal, ceata cunoaște o complexitate structural-funcțională diferențiată, mult mai complexă în arcul intracarpatic și mai laxă și schematică în zonele extracarpatic.

Forma complexă ilustrează:

– o multitudine de roluri în cadrul cetei: conducătorul cetei⁹, marcat prin semne speciale, obligații speciale și, în special, prestigiu; dublura de rol a conducătorului cetei¹⁰; organizatorul meselor comune¹¹; cel ce se ocupă cu strângerea banilor¹²; rolul legat de organizarea jocului¹³; roluri

---

⁹ Conducătorul cetei feciorilor în arcul intracarpatic era cunoscut cu o multitudine de termeni: *vătaf, primar, birău, jude, chizeș, primaș, căpitan*.

¹⁰ Ajutorul conducătorului cetei era numit: *vițiujude, ajutor de primar, ajutor de birău*.

¹¹ Cel ce se ocupa cu organizarea petrecerii și relația cu grupul fetelor se numea: *colăcer, pârgar, colăcar, cămătar, căprar*.

¹² Rolul se numea de *chelar, crâșmar, colăcer, cepar, butoier, cheier*.

¹³ *Feteluș, chemător, armaș, purtătorul de fete*.

legate de secvența colindatului¹⁴. Ceata feciorilor desfășoară o rețea de relații de rol, cu obligații și beneficii perfect asumate.

– relația cu gazda: rolul gazdei este complex, intrând în relații atât cu ceata, cât și cu colectivitatea. Alegerea gazdei era o confirmare a status-ului social de prestanță a acestuia. Gazda avea ascendent spiritual asupra grupului, numindu-se edificator în unele sate „tatăl feciorilor” și în corelație „mama feciorilor”. Gazda avea obligația să ofere spațiul¹⁵ unde se desfășurau acțiunile proprii grupului; uneori, dormitul în comun, jocul și petrecerile. În afară de respectul acordat gazdei, aceasta beneficia – prin înțelegere prealabilă – de avantaje materiale sau prestarea unor servicii.

– relația cetei feciorilor cu *autoritățile oficiale*, ceata feciorilor fiind investită prin acțiune oficială, la rândul ei, acordând primatul relației de rol în cadrul colindatului.

– cea mai importantă și extinsă relație era cea dintre ceata *feciorilor și colectivitate*, ceata fiind susținută material de colectivitate iar aceasta oferind, prin rolul de colindător, benedictiune și prosperitate. Investitura magic-rituală a flăcăilor, numiți în textul de colindă „oaspeți buni”, este mult mai accentuată la nivelul textului – colinda fiind o specie foarte variată și adresată „ad personam”. Arborescența amplă a textului, implementat obligatoriu rolului deținut de flăcăi, avea o mare angajare funcțională, cuvântul manifestându-și – conform concepției populare – o iradiantă forță benefică. Muzica, un alt element de limbaj propriu colindei, probează vechimea speciei, iar receptarea pe ansamblu, text și melodie, oferă o partitură de rol exemplară ca expresivitate.

În configurarea modelului de rol în performanța juvenil-masculină, în unele zone poliglotismul se amplifică prin prezența limbajului coreic. Integrat desfășurării rolului, acesta se raporta nu numai la categoria de vârstă a fetelor, ci era generalizat. În Zarand și Țara Moșilor era atestat obiceiul de a fi jucate în brațe fetele mici¹⁶. Jocul devenea, în cadrul rolului de colindător, o componentă hipermarcată, conotând, alături de texte, o funcție augurală. Astfel, în sudul

¹⁴ În unele zone din zona Crișului erau doi *birăi de colinzi*, cunoscători ai repertoriului; cel ce adresa la încheierea colindatului „mulțumita” se numea *vornic* sau *staroste*. Când ceata executa *călușarii* se alegea un conducător de joc: *vătaful de călușari*; când ceata era însoțită de Turcă, rolul era deținut de *turcaș*. Dacă ceata purta steag, rolul *stegarului* era foarte important, căci steagul trebuia bine păzit.

¹⁵ Se numea: *casa de joc*, *casa cetei*, *conac*.

¹⁶ Ovidiu Bârlea, *Folclorul românesc*, vol. I, București, Editura Minerva, 1981, p. 293.

Transilvaniei ceata nu mai cânta colinde, ci doar juca fetele și nevestele¹⁷.

O relație de rol specială o aveau colindătorii cu cei ce-și aniversau onomastica, adresându-li-se o colindă la Sf. Nicolae (6 decembrie), uneori și la Sf. Andrei (30 noiembrie) – când ceata se constituia anterior acestei date – la Sf. Vasile (1 ianuarie). Dacă în cadrul colindatului funcționează o relație de reciprocă dăruire – colindătorii ofereau urările lor, care reprezentau o virtuală realizare, la rândul lor membrii colectivității, în rol de gazde, compensau material serviciile speciale – rolul de colindători fiind răspândit mult mai substanțial, atât din punct de vedere conținutiv, cât și cantitativ. După terminarea colindatului ceata își asuma obligația de gazdă pentru petrecere și joc. Ceata, care era leader-ul tuturor formelor de petrecere, reglementa relațiile de rol cu anumite categorii: flăcăii care nu participau la ceată, flăcăii în termen și tinerii căsătoriți.

După cum am subliniat, o ceată funcționa ca un organism social ce institua o serie de raporturi pe diferite segmente. *Raporturile dintre ceată și grupul fetelor, ambele categorii cu status de vârstă premaritală*, sunt cu deschidere comunitară medie, dar de cea mai mare intensitate funcțională¹⁸. Ceata își asuma și îndeplinirea în fața colectivității a unui rol polivalent în a consacra status-ul premarital al fetelor. În configurarea rolului colindătorilor din ceată, una dintre obligațiile specifice era *jocul*, organizat în cadrul colindatului, cât și la petrecerile organizate după Crăciun. Obligația de rol a cetei de a consacra prin joc status-ul premarital al fetei era în unele zone atât de accentuată, încât numai ceata putea îndeplini această obligație. Un element semnificativ era indicele gestual, prin care o fată se considera intrată în joc. Aceasta era trecută pe sub mână într-o mișcare de rotire. Ceata trebuia să joace toate fetele, care, la rândul lor, nu trebuiau să refuze nici o invitație. Intrarea incorectă în rol, prin refuzul fetei de a juca, reclama intervenția – ca obligație de rol – a vătafului, care comanda întreruperea muzicii, fata fiind obligată să părăsească locul de petrecere. La rândul lor, fetele răspundeau cu obligații față de ceată, atât în faza premergătoare colindatului (punerea *vârstei* în zonele Codru, Făgăraș și Maramureș), cât și în cadrul colindatului, prin pregătirea unor daruri speciale.

Relația de rol între ceată și grupul fetelor succede colindatului,

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Germina Comanici, *Cercetări privind raporturile dintre tineri în viața tradițională a unor sate transilvănene*, în „Buletinul Atlasului Etnografic Român”, 1979, nr. 5, *passim*.

prin petrecerea comună, însoțită de joc. Marcarea terminologică a acestei petreceri accentuează funcția maritală¹⁹.

Evaluarea funcției maritale a cetei de feciori putea fi decantată și printr-o relație particulară, care viza o categorie de excepție din rândul tineretului: ceata feciorilor era instituția menită a acționa la nivel public, în vederea normalizării și reglării unei stări reprobata social: cea de flăcău și fată bătrână. Funcția recuperatoare a cetei apare în practica de Anul Nou (noaptea) de a pune *Moși* și *Babe* la casele feciorilor și fetelor bătrâne. Considerăm că acest obicei se practica tocmai la Anul Nou²⁰, când individ și colectivitate acționau concordant practic, dar mai ales simbolic, în vederea realizărilor opțiunilor umane. Considerăm că prin mijlocul recuperator de a pune *Moși* și *Babe*, codul etic tradițional, chiar printr-un mijloc virulent, încerca să armonizeze – în perspectivă, pe fiecare membru în raporturile lui cu colectivitatea.

După cum am subliniat, rolurile cetei de feciori își căpătau relief numai raportat la propria comunitate sătească. Există însă pe acest fond unitar și alte sensuri culturale și sociale ale rolurilor din ceată, unitatea și varietatea fiind cu doi poli, care conferă specificitate faptelor folclorice. O confirmă *Lăturenitul*, componentă zonală²¹ a rolului complex al cetelor de feciori. Satul românesc tradițional și-a menținut elementele proprii fără a sta în izolare. Contactele pe linia schimbului de produse (târgurile), prilejurile sărbătorești (hramurile, nedeile), transhumanța au facilitat deopotrivă schimburi de valori materiale, dar și spirituale. Un astfel de schimb de valori culturale se producea prin invitația reciprocă a cetelor de a merge în satele vecine, atât la colindat, cât mai ales pentru petrecere și joc. Funcția principală a relației de rol, care antrena deopotrivă tinerii, cât și colectivitatea, este funcția *maritală*, prilej consacrat de cunoașterea tinerilor în vederea căsătoriei.

Dacă obiceiul colindatului domină primul segment temporal, cel al Crăciunului, *Plugușorul* și *Jocurile cu măști* consacrau importante roluri deținute de flăcăi, chiar la crugul dintre ani, în noaptea de Anul Nou și ziua de Anul Nou. Se poate afirma că și zonal distribuirea rolurilor

¹⁹ Cea mai expresivă sintagmă este *nunta feciorilor*, o recunoaștere a rostului acestei petreceri, ca preambul al căsătoriei. Numele *vergel*, omonim cu obiceiul de mantică populară practicat de fete în noaptea Anului Nou pentru aflarea ursitului, surprinde aceeași corelație cu evenimentul căsătoriei. Termenul *conac* sugerează ideea de casă, de întemeiere a spațiului habitual al familiei.

²⁰ În Maramureș și Codru era însoțită de o scrisoare lecturată cu haz general public.

²¹ Obiceiul era specific satelor dintre Munții Călimani și Gurghiului.

ceremoniale performate de flăcăi evidențiază un perfect echilibru. Dacă în aria intercarpatică aceasta se manifesta mai activ în rolul de colindători, în aria extracarpatică – dominant în partea răsăriteană – flăcăilor le reveneau rolurile importante de plugari și jucători cu măști. La Plugușor rolul este mai unifuncțional, obiceiul având funcție agrară evidențiată în toate componentele: recuzită, acte, text.

Dacă obiceiul are caracter agrar, el era receptat tot ca o formă de colindat, relațiile de rol vizând și o evidentă funcție maritală. În satele din Moldova revenea în obligație de rol a fetelor pregătirea unui colac mare, frumos împletit. În secvența oferirii darurilor apăreau elemente ce marchează raporturi premaritale: ruptul colacului de către flăcău și fată, consumarea în comun a colacului.

Sărbătoarea Anului Nou era dominată de frumusețea și *varietatea jocurilor cu măști*. Nici o altă categorie de roluri nu instalează o participare masivă ca Jocurile cu măști, prin alaiurile care le însoțesc. *Alaiul*, dincolo de solidarizarea instalată printr-o stare afectivă comună, într-o emanație emoțională puternică și penetrantă în grupurile solitare, pentru fiecare obicei are și o partitură activă, menită a reliefa actanții centrali. Interpreții, în cadrul Jocurilor cu măști, erau de regulă flăcăi; ceata își alegea o gazdă, petrecerea finală, de multe ori, avea funcție premaritală. În satele din Iași și Bacău apărea ca indice, purtător de sens marital, etalarea colacului, flăcăul iubit ținându-l în mână, ca semn că împărțășea sentimentele donatoare²².

Și după cum în aria intracarpatică ceata era manifestă ceremonial în contextul colindatului, în zona extracarpatică încheierea segmentului temporal sărbătoresc consacra ceata pe linia specializării ceremoniale și a funcției premaritale. Rolul de *Iordănitari* ai flăcăilor, desfășurat la finalul sărbătorii, era echivalent funcțional, nu compozițional, colindatului. Iordănitarii, ca și colindătorii erau investiți simbolic, pe plan ritologic manifestându-se prin două componente: udatul tuturor sătenilor și ridicarea oamenilor. În satele din Oltenia și Muntenia rolul avea extindere funcțională înglobând o marcantă funcție maritală. Iordănitarii, ca și colindătorii, își finalizau rolul prin organizarea unei petreceri, rar în grup ermetic, frecvent cu participarea fetelor, care contribuiau cu plocon.

---

²² Ofelia Văduva, *Repere simbolice în cultura populară. Pâinea și alte modelări din aluat*, în REF, tom 26, 1981, nr. 1, p. 64.

Status-ul feminin premarital se manifesta prin roluri mai estomplate în acest segment temporal, ceea ce nu înseamnă că *femininul* nu domina în cadrul rolurilor din cultura populară tradițională.

Ca agenți rituali direcți, fetele se manifestau mai puțin în cadrul colindatului. Dacă în faza copilăriei, când nuanțările de sex nu erau operante, fetele colindau în grup cu băieții, odată depășită vârsta de 15 ani prezența fetelor în ceata colindătorilor era ironizată. O zonă reprezentativă de asumare a rolului de colindător de către fete era zona Muscel, existând sate unde acestea erau performeri exclusivi. Deși interpretat de fete, colindatul din Muscel vizează, printr-una dintre componente, același scop marital evidențiat în colindatul flăcăilor. Astfel, fetele care colindau purtau un mănunchi de busuioc luat de la o mireasă și lăsau o bucată de beteală tinerelor aflate la vârsta măritişului, pentru a-l pune sub pernă, să-și viseze ursitul. Existau mai multe forme de performanță comună în rolul de colindător al fetelor: în grup ermetic, pe criteriu de vârstă și sex, fie mixte cu flăcăii, prin impunerea status-ului comun premarital.

Dacă rolul flăcăilor în postura de colindători presupunea, în raport cu colectivitatea, o relație generalizată, fetele colindau selectiv, pe criterii de rudenie, vecinătate, reciprocitate.

Și dacă în faza premergătoare căsătoriei, membrii colectivității folclorice erau deosebit de activi, așa cum o dovedește și segmentul temporal analizat, maturitatea era mai puțin fertilă în îndeplinirea rolurilor, dar nu absentă. Femeile și bărbații îndeplineau mai estompat rolurile de colindători, dar segmentul sărbătoresc nu excludea performanța. Femeile colindau atât în grup exclusiv, precum în satele din Sălaj și Sibiu, unde cântau „zuările”, în grup comun cu fetele, ca în zona Chioar, și, cel mai frecvent, în pereche cu bărbați, colindatul mixt al perechilor căsătorite fiind caracteristic pentru satele din Maramureș, Cluj, Bistrița Năsăud, Bihor, Brașov, Suceava, Bacău. Această ultimă formă instituie relații de rol speciale pe criteriul rudeniei și vecinătății. Bărbații căsătoriți colindau mai mult în grup mixt, sporadic alături de flăcăi. Izolat, bărbații tineri se constituiau în cete, succedându-i pe flăcăi. Cetele de „băbări” din satele Țării Oltului evidențiau importanța redusă pentru purtătorul de rol: partitură mult mai redusă ceremonial, iar darul consta exclusiv din bani. Colectivitatea sătească constituia totodată o permanentă parteneră de rol prin actele dăruirii, prin alaiuri și ospete.

*
*   *

Studiul nostru a reliefat – selectiv – forma densă, superioară a sărbătoreșcului cu cel mai nuanțat caracter participativ, cu o rețea bogată de roluri modelatoare atât pentru fiecare individ, cât și pentru marele angrenaj social, colectivitatea. Acum se manifesta caracterul comunitar, cu forma cea mai accentuată de sociabilitate, segmentul temporal al pragului de an impunând fuziunea între purtătorii de rol și colectivitate. Pragul de an l-am numit „Sărbătoarea cea Mare” și prin arborescența, varietatea și complexitatea rolurilor performate.

Abstract

The research consists in a theoretical part, which presents the main concepts such as role, status, relationships between roles, and a practical part, which applies the above concepts to an important and very solemn period, that is the New Year period. This 12 day-period includes three important holidays: Christmas, New Year and the Epiphany. This solemn interval promoted a specific strategic behaviour among the folk customs, and it is of high importance for the community.

The roles are analyzed in accordance with the status, the established forms and the relevant criteria: age, sex and marital status. The author largely describes the specific roles of children and of the group of unmarried young men, but also the one of men and women are also pointed out.

The analysis also includes the presentation of the specific elements of roles within the folk customs (Christmas Carols, The Star Procession, The Small Plough Procession, the wishes of good life expressed between New Year and the Epiphany and known as Sorcova, Chiraleisa, Iordanit). One important idea is continuously stressed: in the relation between roles, the traditional folk community constituted an active partner, by the associated gifts and feasts, as well as by permanent presence in the processions.

The research is meant to point out an important cultural reality: this solemn interval, known as the one of the “Greatest Holidays”, is characterized by a very individualizing feature: the presence of numerous various and complex folk roles.